

УДК 94(476)«1941/1945»

А. В. Касовіч,

кандыдат гістарычных навук, дацэнт, дэкан гістарычнага факультэта БДПУ

АД СТУДЭНТКІ ДА НАМЕСНІКА КАМАНДЗІРА СПЕЦГРУПЫ (БАЯВЫ ШЛЯХ М. І. ТАЛЕЙКІ)

Вялікая Айчынная вайна выклікала масавы патрыятычны антыфашысцкі рух сярод усяго беларускага народа. У яго актыўна ўключыліся студэнты, выпускнікі і выкладчыкі Мінскага педагогічнага інстытута імя М. Горкага, якія актыўна і мужна змагаліся з нямецка-фашысцкімі захопнікамі ў радах партызан і падпольшчыкаў. Нязломным барацьбітом з'яўлялася былая выпускніца гістарычнага факультэта *Марыя Іванаўна Талейка*, якая «мужна змагалася з акупантамі ў складзе асобай разведвальна-дыверсійнай групы, праявіла сябе сапраўднай патрыёткай» [1, с. 29].

Яе баявы шлях пачынаўся з прысягі савецкага партызана. У снежні 1942 г. М. І. Талейка разам са сваімі баявымі таварышамі па партызанскім атрадзе ўрачыста прамовіла: «Я, грамадзянін Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік, верны сын гераічнага савецкага народа, прысягаю, што не пашкадую ні сіл, ні свайго жыцця для справы вызвалення майго народа ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў і катаў і не злажу зброі да таго часу, пакуль родная савецкая зямля не будзе ачышчана ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў» [2, арк. 102–102адв.]. Тэкст прысягі і ўласнаручны подпіс Марыі Іванаўны Талейкі пад гэтым тэкстам захоўваецца ў Нацыянальным архіве Рэспублікі Беларусь (НАРБ) і назаўсёды застаецца адной з яркіх старонак ваеннай гісторыі Беларусі і партызанскага руху ў гады Вялікай Айчыннай вайны.

Нарадзілася М. І. Талейка у 1920 г. у Мінску ў звычайнай беларускай сям'і. Бацькі вельмі жадалі даць ёй вышэйшую адукацыю, таму яна паступае ў Мінскі педагогічны інстытут імя М. Горкага на гістарычны факультэт, які заканчвае напярэдадні Вялікай Айчыннай вайны. Аднак мірную педагогічную працу перарвала фашысцкая навала. Нямецкія захопнікі хутка дайшлі да Мінска, таму Марыя не паспела эвакуіравацца і засталася ў акупіраваным горадзе. Пацягнуліся змрочныя месяцы акупацыі. У 1942 г. патрыётка пачынае шукаць сувязі з падпольшчыкамі з тым, каб яны дапамаглі пайсці ў партызанскі атрад. У снежні 1942 г. мінскія падпольшчыкі пераправілі яе ў партызанскі атрад імя Дзяржынскага 18-й брыгады імя М. Фрунзе, які дзейнічаў на тэрыторыі Дзяржынскага і Стаўбцоўскага раёнаў, і Марыя ўключаецца ў партызанскую барацьбу. Адвага, мужнасць, смеласць М. І. Талейкі былі заўважаны камандаваннем партызанскага атрада, таму з мая 1943 г. па студзень 1944 г. – новы этап у яе баявой дзейнасці ў якасці намесніка камандзіра спецгрупы.

Адной з форм партызанскага руху з'яўляліся мабільныя партызанскія спецгрупы колькасцю па 4–5 чалавек, якія падпарадкоўваліся выключна начальніку Асобага аддзела (АА) і камандаванню партызанскага атрада ці брыгады і дзейнічалі па іх загадзе і пад іх непасрэдным кіраўніцтвам. У спецгрупы адбіраліся «найбольш вопытныя, адважныя і мужныя партызаны для выканання спецзаданняў». Яны стваралі значную пагрозу і небяспеку для ворага, паколькі былі мабільнымі, добра арыентаваліся на мясцовасці, у якой дзейнічалі, мелі ўнутраную агентуру сярод насельніцтва.

На спецгрупы ўскладаліся наступныя задачы: «1. Выяўленне і разаблачэнне шпіёнаў, дыверсантаў, сувязных і агентаў нямецкіх улад. 2. Захоп “языкоў”, дакументаў нямецкіх штабоў і мясцовых раённых і валасных упраў. 3. Дыверсійная праца, дастаўка ўзбраення, боепрыпасаў і дакументаў» [3, арк. 122]. Акрамя гэтага, спецгрупы мелі сваіх сувязных у населеных пунктах, вёсках, а таксама ў гарнізонах праціўніка, раённых і валасных управах і іншых установах нямецкіх улад. Яны таксама павінны былі выкрываць факты гвалтаў, рабункаў, негатыўных адносін партызан да мірнага насельніцтва, дыслакацыю «белапольскіх банд» (маецца на ўвазе ўзброеныя фарміраванні Арміі Краёвай. – А. К.) і арганізацыі мерапрыемстваў немцаў супраць партызан і г. д. У адну з такіх спецгруп у якасці намесніка камандзіра была ўключана М. І. Талейка. Яна дзейнічала ў Койданаўскім, Стаўбцоўскім, Івянецкім і Валожынскім раёнах Мінскай і Баранавіцкай абласцей. Адной з асаблівасцей функцыявання такіх груп з'яўлялася іх адносная «аўтаномнасць» – яны маглі некалькі дзён, нават тыдняў, прымаць самастойныя рашэнні, падтрымліваючы сувязь толькі з начальнікам Асобага аддзела і камандаваннем атрада ці брыгады.

Мабільныя спецгрупы ўяўлялі значную пагрозу для нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Адной з важнейшых іх задач з'яўлялася выяўдзенне састрою камунікацый. У гэтай барацьбе вызначылася і Марыя Талейка. Так, у яе баявой характарыстыцы пазначалася, што, «знаходзячыся ў партызанах, зарэкамендавала сябе як дысцыплінаваная, адказная партызанка. Была ў спецгрупе, дзе асабіста ўзарвала адну варожую аўтамашыну» [4, арк. 146–146адв.].

Такого кшталту мабільныя групы дзейнічалі асабліва эфектыўна на камунікацыях праціўніка. Аб тым, як гэта адбывалася, сведчаць рапартажы камандзіра спецгрупы, у якой знаходзілася М. Талейка. Так, камандзір спецгрупы у студзені 1944 г.

накіраваў камандаванню брыгады рапарт, у якім паведамляў: «Падрыўная група атрада імя Ракасоўскага брыгады імя Шчорса: камандзір падрыўной групы – Ігнатаў Мікалай, члены – Пукаеў Яўген, **Талейка Марыя** (выдзелена мной. – А. К.), Габруковіч Уладзімір замінаравалі палатно шашэйнай дарогі Радашковічы–Заслаўе ў раёне в. Кіршы 8 сакавіка 1944 г. снарадам 152 мм гарматы. У выніку выбуху была знішчана 1 грузавая аўтамашына з гітлераўцамі. Пры выбуху было забіта 17 і паранена 3 немцы» [1, арк. 90].

16 лютага 1944 г. спецгрупа, у якую ўваходзіла М. І. Талейка, загадам камандзіра брыгады імя Шчорса была расфарміравана. Яна прадаўжала барацьбу радавым байцом у партызанскім атрадзе імя Ракасоўскага пратызанскай брыгады імя К. К. Ракасоўскага Баранавіцкага партызанскага злучэння [2, арк. 36]. Атрад дзейнічаў у Стаўбцоўскім, Дзяржынскім, Івянецкім раёнах Мінскай і Баранавіцкай абласцей [4, арк. 146].

За мужнасць і гераізм, праяўленыя ў баях з нямецка-фашысцкімі захопнікамі, М. Талейка была ўзнагароджана медалём «Партызану Айчыннай вайны» 2-й ступені. У наградным лісце адзначалася: «Са снежня 1942 г. пайшла ў партызаны брыгады імя Фрунзе, партызанскі атрад імя Дзяржынскага. У снежні 1942 г. удзельнічала з групай партызан атрада імя Дзяржынскага ў спаленні і разгроме нямецкіх умацаваных пунктаў на шашэйнай дарозе Дзяржынск–Мінск, дзе было знішчана 3 нямецкія доўгатэрміновыя ўмацаваныя кропкі і падарваны мост. 3 красавіка 1943 г. па жнівень 1943 г. працавала адказным сакратаром Баранавіцкага падпольнага абкама партыі. Са жніўня 1943 г. па сакавік 1944 г. выконвала асобныя заданні намесніка камандзіра Баранавіцкага злучэння, палкоў-

ніка Армянінава. 3 сакавіка па жнівень 1944 г. была ў складзе спецгрупы атрада імя Ракасоўскага. Пры ўдзеле групы ў колькасці 4-х чалавек было ўзарвана пад Ратамкай 2 нямецкіх эшалоны. У засадзе было знішчана 6 нямецкіх машын і 7 немцаў было захоплены ў палон. Знішчана 15 км тэлефонна-тэлеграфнай сувязі па дарозе Мінск–Ратамка. Узарвана дзве грузавыя і адна легкавая машына» [5, арк. 62].

Пасля вайны нядоўгі час М. І. Талейка працавала ў камсамоле, а потым ўсё сваё жыццё прысвяціла педагогічнай працы. За шматгадовую і плённую педагогічную і выхавальчую дзейнасць ёй было прысвоена званне «Заслужаны настаўнік БССР».

ЛІТАРАТУРА І КРЫНІЦЫ

1. Беларускі дзяржаўны педагогічны ўніверсітэт імя Максіма Танка: гісторыя і сучаснасць. (1922–2002 гг.). – Мінск, 2002. – С. 29
2. Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь (НАРБ). – Ф. 1399. Воп. 1. Спр. 220. Арк. 102–102адв.
3. Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь (НАРБ). – Ф. 1399. Воп. 1. Спр. 207. Арк. 122.
4. Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь (НАРБ). – Ф. 1450. Воп. 8. Спр. 243. Арк. 146–146адв.
5. Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь (НАРБ). – Ф. 1450. Воп. 15. Спр. 666. Арк. 62.

SUMMARY

The article is dedicated to the memory of Maria Talejko the former student of the history faculty of the Minsk State Pedagogical Institute named by M. Gorkiy who during Great Patriotic War straggled against German's occupation in Minsk and Baranowichi regions. She was brave partisan and fulfilled special urgent task as a member of special partizan's group.

Паступіў у рэдакцыю 22.04.2015 г.

УДК 94(476) А. Ц. Караткевіч

А. Ф. Вялікі,

кандыдат гістарычных навук, дацэнт, загадчык кафедры гісторыі Беларусі і славянскіх народаў БДПУ

А. Ц. КАРАТКЕВІЧ: ПЕДАГОГ, ПАРТЫЗАН-ПЕРАМОЖЦА

Аляксандр Цімафеевіч Караткевіч. Многія выкладчыкі, былыя партыйна-савецкія работнікі, студэнты нашага ўніверсітэта, калі пачуюць ці прачытаюць гэта прозвішча, з удзячнасцю і цеплынёй успамінаюць постаць спакойнага і разважлівага чалавека, выдатнага педагога, шматгадовага рэктара МДПІ імя М. Горкага, які многім людзям даў «путевку в жизнь». Гэты артыкул прысвечаны не столькі былому партыйнаму работніку, педагогу і рэктару, колькі былому партызану Напярэдадні 70-годдзя Перамогі ў Вялікай Айчыннай вайне патрэбна ўгадаць баявы шлях партызана Аляксандра Караткевіча, які сваёй мужнасцю, гераізмам набліжаў Вялікую Перамогу. Ён ніколі не расказваў аб тым, як ваяваў. Аднак яго баявыя

ўзнагароды, атрыманыя ў гады Вялікай Айчыннай вайны, сведчаць аб тым, што партызан А. Караткевіч ваяваў мужна і гераічна. Архіўныя дакументы той, ужо 70-гадовай даўніны, яскрава пацвярджаюць гэтыя словы.

Біяграфія А. Караткевіча не адрознівалася ад жыццёвага шляху тысяч яго аднагодкаў. У 1939 г. ён паступае на дзённае аддзяленне Аршанскага настаўніцкага інстытута на факультэт мовы і літаратуры. Здавалася, што ўсё спрыяла маладому чалавеку атрымаць вышэйшую адукацыю і пайсці настаўнічаць. Аднак лёс распарадзіўся па-іншаму. Беларусь зведвала недахоп педагогічных кадраў, і камсамольца Аляксандра Караткевіча рашэннем Віцебскага абласнога аддзела адукацыі ў каст-